

sában és megértésében rejlik. Így az új Soffci is csak „akkor születik meg, amikor az individuális szemléletből kilépve a történelmi, tehát objektív és kollektív valóságot helyezi szemlélődése fókuszába.” (217)

HELIKON

BARTHA-KOVÁCS KATALIN

felibiem@freemail.hu

ORCID: 0000-0002-4852-2006

Carine BARBAFIERI. *Anatomie du „mauvais goût” (1628–1730)*. Lire le XVIIe siècle 72. Paris: Classiques Garnier, 2021. 517.

A klasszicizmus korával foglalkozó irodalomtörténeti tanulmányokban gyakran esik szó az ízlés – elsősorban a jó ízlés – kérdéséről. De vajon mi a helyzet a rossz ízléssel? Ez a szóösszetétel is kritikai fogalomnak tekinthető a 17. században? Ismeretes, hogy a fogalmaknak is van „életük” és divatjuk, bizonyos korokban fellángol irántuk az érdeklődés, majd később alábbhagy, ezért kikopnak a szóhasználatból. Könyvében Carine Barbafieri kimutatja, hogy a rossz ízlés kategóriája központi szerepet játszott a 17. századi francia irodalomban. Hangsúlyozza, hogy ez a fogalom két időszakban is a kritikai gondolkodás előterébe került: először az 1670–1680-as, majd az 1710–1730-as években. A rossz ízlés fogalma az 1620-as években születik meg, és nagyjából 1730 körül, az esztétika mint önálló tudományág kialakulásakor tűnik el. Ez a téma már hosszabb ideje foglalkoztatja a szerzőt: 2013-ban jelent meg a hollandiai Peeters kiadónál a – szintén a rossz ízlés kérdésének szentelt – *L'invention du mauvais goût à l'âge classique (XVIIe–XVIIIe siècles)* című tanulmánykötet, amelynek társszerkesztője volt.

A könyv – az általános bevezetõn túl – három részből áll, majd konklúzióval, kronológiával, bibliográfiával és névmutatóval zárul. Az olvasóban joggal merülhet fel a kérdés: miért a rossz ízlés *anatómiája*, nem pedig a manapság divatos „antropológiája” vagy „archeológiája” szerepel a kötet címében? A konklúzióból tudjuk meg, hogy a cím rejtett utalás Robert Burton *The Anatomy of Melancholy* című, 1621-es művére. Az elemzett szövegek nagy része 17. századi színmű, poétikai és kri-

tikai írás, értekezés és előszó, de találunk köztük orvosi szakkönyveket és konyhaművészeti szövegeket is. A 17. századi kritikai diskurzusban a valóságosság (*vraisemblance*) és az illendőség (*bienséance*) mellett az ízlés is központi fogalom: a klasszicizmus korában gyakorta fellángoló irodalmi vitákhoz kötődik, amelyek közül kétségkívül a legismertebb a régiek és a modernnek vitája.

A könyv első része az ízlésfogalom kialakulásával foglalkozik, és egyebek között az „ízlés” szó különböző, 17. századi francia nyelvű szótárakban való előfordulásait vizsgálja. A francia „goût” szó elsődlegesen ízeletést jelent, ebből alakult ki az irodalmi és művészeti alkotások megítélésének képességére utaló, átvitt értelmű jelentés. Carine Barbafieri megállapítja, hogy a metaforikus szóhasználat elterjedésében – a 17–18. századi spanyol misztikus szerzők írásai mellett – az illetékes könyveknek is szerepük volt. Meggyőző lexicográfiai fejtegetésekkel bizonyítja, hogy a vizsgált korszakban az ízlés mindenekelőtt megfelelést – a témának megfelelő írásmódot – jelentett, a rossz ízlés pedig meg-nem-felelést, inadekvátságot jelölt. Említésre méltónak tartjuk a szerzőnek azt a gondolatát, amely az ízeletést az édesség fogalmával és a gyönyör (*plaisir*) érzésével hozza összefüggésbe. A könyv szerzője kiemeli, hogy a 17. században az értekek hierarchiájában felértékelődik az ízeletés szerepe, aminek legfőbb okát a konyhaművészet fejlődésében látja. A könyv szokincset – korántsem meglepő módon – átszövik az ízeletéssel kapcsolatos metaforák. Ugyanakkor az ízlés közösségteremtő képessége is lényeges: a csiszolt modorú világi úriember (*bonnête homme*) ítéletalkotása kifinomult ízlésén alapul. Az ízlés biztosabb ítéletet nyújt, mint az érvelés; ez a fajta ítéletalkotás nem a tollforgatók előjoga, hanem bárki ítélezhet a költészetről, feltéve, ha jó ízlése van.

A második részben a szerző konkrétan a rossz ízlés témakörét tárgyalja. A 17. században a „rossz ízlés” kifejezés elsődlegesen azt jelenti, hogy a téma nincs összhangban a választott műfajjal, vagy az írás hangneme nem felel meg a választott témának, szélesebb értelemben azonban minősíti a rossz ízlésűnek ítélt szöveg olvasóját is. Carine Barbafieri felhívja a figyelmet, hogy ezt a kifejezést a régiek és a modernnek különböző értelemben használták: míg a régiek szemében az ókori szerzők (elsősorban Homérosz) iránti tiszteletlenséget jelentette, addig a modernnek a természetesség hiá-

nyában, a szóképek halmozásában látták a rossz ízlés megnyilvánulását. A rossz ízlés bírálata ugyanakkor újfajta kritikus hozzáállást is magával hoz: a 17. században születik meg a jóhiszemű kritikus alakja, aki baráti tanácsokkal szolgál a szerzőnek, miként lehetne a jó ízlést szolgáló műveket létrehozni. A rossz ízlésűnek ítélt szövegek hatását elemelve Barbaferi megállapítja, hogy ezek az írások negatív érzéseket keltenek az olvasóban: ilyen például az undor mellett a nemtetszés vagy az ellenszenv. Előfordul azonban, hogy az e szövegek által kiváltott kellemetlen érzésbe – paradox módon – öröm vegyül: a könyv gondolatmenete ezen a ponton kapcsolódik a szenvedélyelméletekhez.

A harmadik rész az energia fogalmát kapcsolja a rossz ízléshez, abból a gondolatból kiindulva, hogy a rossz ízlésű szöveg heves érzelmeket vált ki az olvasóból. A 17. században az energia éppúgy jelent erőteljes, expresszív írásmódot (*energeia*), mint világos, részletgazdag kifejezésmódot (*enargeia*). Ez a fogalom a korszakban nyelvi vitához is kötődik: a kifinomultságot és a csiszoltságot előnyben részesítő modernnek durvának és rossz ízlésűnek minősítik az archaizmusokat, amelyeket azonban a régiek éppúgy fenségesnek ítélnék, mint a bibliai és a homéroszi poézist. A rossz ízlés ugyanakkor a komikus regiszterhez tartozó művekben (például Boileau szatíráiban vagy Molière komédiáiban) is megnyilvánulhat. E szövegek – az olvasó mulattatására – gyakran illetlen kétértelműségeket, szexuális és szkatologikus utalásokat tartalmaznak. Bár az 1630–1730 közötti elméleti írások elítélik ezt a fajta komikumot, sokat elárul az a tény, hogy ekkor terjed el a francia nyelvben az „obszcén” és a „szemérmes” melléknév.

Carine Barbaferi könyve – több tudományterületen átívelő témájából adódóan – méltán tarthat számot a francia klasszicizmus korának irodalma és művelődéstörténete iránt érdeklődő szakemberek figyelmére. Írásmódjára jellemzők a viszonylag gyakori ismétlések, bizonyos gondolatok – néha ugyanazon a fejezeten belül – többször is felbukkannak a szövegben, ami első olvasásra zavarólag hat, ám didaktikai szempontból hasznosnak bizonyul. Ennek a szerkesztésmódnak az az oka, hogy a szerző habitációs értekezését dolgozta át könyvvé. Barbaferi a rossz ízlés kategóriáját hatékonyan kapcsolja hozzá az irodalomtörténetben meggyökeresedett fogalmakhoz, elsősorban

azzal a céllal, hogy árnyalja a 17. századról a köztudatban élő képet, emellett meggyőzően mutatja be, hogy a rossz ízlés fogalma újfajta kérdésfelvetésekre ösztönözte a klasszicista szerzőket.

 HELIKON

SÁRI B. LÁSZLÓ

sari.laszlo@pte.hu

ORCID: 0000-0002-3772-9167

Louis MENAND. *The Free World: Art and Thought in the Cold War*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2021. 880.

Louis Menand *The Free World: Art and Thought in the Cold War* című könyvében a szabadság [„liberty”] fogalmáról szóló kulcsfejezetben Isaiah Berlin magyarul *Négy esszé a szabadságról* címmel megjelent szövegeiről szólva jegyzi meg, hogy azok az „eszmetörténet” (*history of ideas*) műfajába tartoznak, és hogy „[a]z eszmetörténet nem ugyanaz, mint...” És itt bajban is lenne az egyszerű fordító, mert Menand itt olyan terminust alkalmaz, melyet – legutóbb éppen a *Helikon* 2009/1–2. tematikus száma után, hihetetlenül invenciózus módon – az „új eszmetörténet” kifejezéssel szokás magyarra fordítani. Ez a kifejezés pedig az „intellectual history”, mely „újdonosságában” abban különbözne az eszmetörténettől, hogy míg utóbbi tárgyát – Berlin esetében a „szabadságot” – többé-kevésbé történetileg állandónak tételezi, addig előbbi Menand szerint „a művészetet és az eszméket (*ideas*) létrehozásuk (*production*) és befogadásuk (*reception*) feltételeinek vizsgálatából kiindulva magyarázza.” Ez lenne Menand könyvének módszertani alapvetése: hogy a hidegháború által kettéosztott világ politikai és kulturális értelemben „szabad” felének majd három évtizedéből előbukkanó „amerikai” művészeti és kulturális jelenségek leszármazási történetét tárja elénk.

A fogalmak nyelvek közötti megfeleltetése mellett az idézőjelek is jelentések: az amerikai irodalom és kultúra koloniális időszakaira visszanyúló szorongást idézve ugyanis Menand mozaikos, anekdotikus elemeket sem nélkülöző „új-eszmetörténeti” mélyfúrásaiból egyrészt kiderül, hogy saját művészet- és kultúrafogalma európai minták örököse, mivel az amerikai kultúra fejle-